

ÖRGÜTSEL EKOLOJİ KURAMINA GÜNCEL BİR BAKIŞ: KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİNİN KÜRESEL PAZARLARDAKİ ROLÜ

Bora COŞAR*

ÖZ

Bu makalede Hannan ve Freeman tarafından ortaya konan ve bulunduğu dönemin önemli bir boşluğunu dolduran örgütsel ekoloji kuramının ve yaklaşımlarının, günümüzün küresel pazarlarında geçerliliği olmadığı savunulmuş ve buna bağlı olarak güncel bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda günümüzün büyük güçleri olarak bilinen kamu iktisadi teşekkülleri incelenmiş ve onların pazarlardaki baskın konumu göz önünde bulundurulmuştur. Bu örgütlerin hem pazardaki diğer firmalara rakip olması hem de devlet olarak kanun koyucu şeklinde yer almasıyla, örgütsel ekolojinin doğal seçim sürecinin anlamını yitirdiği ve bu durumun bu örgütlerin seçiciliği altında yapay seçim süreci olarak pazarları şekillendirdiği savunulmaktadır. Bu bağlamda kuramın diğer yaklaşımları da eleştirilmiş ve konuyla ilgili yeni yaklaşımlar önerilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Örgütsel Ekoloji, Yapay Seçim, Yapısal Esneklik, Kamu İktisadi Teşekkülleri.

* Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, boracosar@beykent.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0003-3131-9885>

Makalenin gönderilme tarihi: Mart 2020

Kabul tarihi: Aralık 2020

A CONTEMPORARY PERSPECTIVE ON ORGANIZATIONAL ECOLOGY THEORY: THE ROLE OF STATE-OWNED ENTERPRISES IN GLOBAL MARKETS

ABSTRACT

In this article, it was argued that the organizational ecology theory and its approaches, which Hannan and Freeman put forward and which filled an important gap of the period during which they emerged, have not validity in today's global markets; and accordingly, the development of a current perspective was aimed. In this context, state-owned enterprises, known as the great powers of today, were examined, and their dominant positions in the markets were taken into account. It is argued that the natural selection process of organizational ecology has lost its meaning due to the fact that these organizations are both rivals to other firms in the market and take part in the form of the legislator as the state, and this situation shapes markets as the artificial selection process under the selectivity of these organizations. In this context, other approaches of the theory were also criticized and new approaches to the subject were proposed.

Keywords: Organizational Ecology, Artificial Selection, Structural Flexibility, State-Owned Enterprises.

GİRİŞ

Örgüt ile çevre arasındaki ilişki örgüt teorisi bağlamında en çok araştırılan konuların başında gelmektedir. Bu noktada örgütlerin çevresel değişikliklere adapte olabilmek için bir takım değişikliklere giderek uyum sağlaması gerekliliği birçok araştırmanın temelini oluşturmuştur. Hannan ve Freeman (1977) örgüt ile çevre arasındaki bu ilişkide Darwinist bakış açısıyla seçilimi ön planda tutmuşlar; örgütsel değişimi açıklamada evrimsel süreçleri temel alan bir yaklaşım ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre çevrede meydana gelen değişikliklere bağlı olarak bazı örgütler hayatlarına devam ederken bazılarının da ayıklanarak yok olacakları iddia edilmiştir.

Doğal seleksiyon süreci değişimle/varyasyonla başlamaktadır. Bazı varyasyonlar çevresel kaynaklardan faydalanma bakımından daha yararlı sonuçlar doğurabilmektedir ve bunlar örgütlerin yaşamlarını sürdürebilmelerine katkı yapmaktadır. Diğer bazı varyasyonlar ise örgütlerin hayatta kalma şanslarını düşürmektedir. Zaman geçtikçe hayatını sürdüren örgütlerin bu faydalı görülen varyasyonlar tarafından şekillendirilen örgütler oldukları görülmektedir (McKelvey ve Aldrich, 1983).

Bu çalışma, örgütü etkileyen bu varyasyonların günümüz dünyasında hangi yapılardan oluştuğunu yine örgüt toplulukları hatta küresel bağlamda farklı sektörlere bağlı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu noktada günümüzün en büyük aktörlerinden biri olan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) karşımıza

çıkılmaktadır. Bu örgütler ya tamamen devlet ya da devlet ve firma olarak faaliyet göstermektedir. Birçok ülkede yer alan bu örgütler günümüz dünyasında birçok kilit sektörde ciddi birer küresel güç haline gelmiştir. Yapıları nedeniyle birçok ayrıcalıktan ve yüksek düzeyde sermayeden oluşan bu örgütler, firma kimliği ile acımasız küresel pazar şartlarında diğer örgütlerle haksız rekabete girmekte, devlet kimliği ile de oyunun kurallarını kendi oluşturmaktadır. Bu bağlamda örgüt topluluklarını ve buna bağlı olarak küresel pazarları tamamen çevreleyen bu örgütler, içerisinde devletin gücünü de barındırdığı için direkt olarak örgütsel ekolojiye bağlı seçim sürecini de kontrol altında tutabilmektedir. Bu bağlamda makalenin ilk önerisi günümüz şartlarında geçerli olan sürecin doğal seçim değil, bu örgütlere bağlı olarak yapay seçim olduğu yönündedir. İnsan faktörünün doğası gereği bu seçimler belirli bir şekilde gerçekleşecek bir yapaylıkta olmaktadır ve küresel güçlere hizmet edecek şekilde dizayn edilmektedir.

Çalışma örgütsel ekoloji ile ilgili bu çıkış noktasından hareket ederek diğer öne sürdüğü yaklaşımların da günümüz dünyasında farklılık gösterdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda literatürde yer alan bilgiler ışığında araştırma gerçekleştirilmiş ve yeni bir alternatif olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Kamu İktisadi Teşekküllerin hibrit yapılarına bağlı olarak buldukları sektörleri domine etmeleri ve haksız rekabet koşullarında faaliyetlerini sürdürmeleri, çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Örgütsel ekolojiye yeni bir alternatif olarak sunulan bu çalışma literatüre katkı sağlama amacının yanında günümüz dünyasında yer alan profesyonellere de ışık tutmayı amaçlamaktadır.

I. DOĞAL SEÇİLİM YERİNE YAPAY SEÇİLİM: REKABET ÜSTÜ ÖRGÜTLER

Örgütsel ekolojinin Darwinist bakış açısıyla seçilimi ön plana çıkararak ileri sürdüğü fikirler, örgüt-çevre ilişkisi sonucu gerçekleşen örgütsel değişimi açıklamada evrimsel süreçleri temel alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. (Hannan ve Freeman, 1977; Singh ve Lumsden, 1990). Diğer bir deyişle örgütsel ekolojinin çıkış noktası, doğal seçim sürecine dayalı olarak örgütlerdeki değişimleri anlamaya çalışmaktır (Amirkabiri, Eyvazi, Mirzaie ve Kheirkhah, 2016). Bu kuram örgütlerin niçin var olduğu ve neden bu kadar çok çeşitli olduklarını dünya üzerindeki biyolojik çeşitlilikle benzerlik kurarak cevaplamaya çalışmaktadır. Dünya üzerinde bu kadar çeşitli türde yaşayan canlı bulunmasını evrim teorisiyle açıklayanlar gibi örgütsel ekoloji de, bu kadar çok çeşit örgüt bulunmasını örgütsel evrime dayandırmaktadır (Leblebici, 2005). Buna göre örgütlerin çevreyle uyum yeteneklerini kısıtlayan birçok örgüt içi ve dışı süreç bulunmaktadır. Ayrıca örgütlerin karar alma kapasiteleri de sınırlıdır ve çevresel değişimlerin yönünün ve hızının öngörülebilmesi mümkün değildir. Sonuç olarak örgütlerin uyum sağlamak amacıyla uyguladıkları stratejilerin sonuçlarının, çevresel değişimlere uygun olması çok zayıf bir olasılıktır (Hannan

ve Freeman, 1977). Bu yaklaşımın kendinden önceki çevreci yaklaşımlardan en önemli farkı, örgütleri tek tek değil, bir grup olarak ele alması ve bu grup ile çevre arasındaki ilişkileri araştırmasıdır. Bu farklılık, yaklaşıma sosyolojik bir nitelik kazandırmıştır (Baum ve Singh, 1994).

Örgütsel ekoloji kuramı, aynı kaynaklar için rekabet eden bir grup firmanın oluşturduğu bir endüstriyi kapsamaktadır. Endüstri içinde yer alan popülasyon, kaynaklardan yararlanmada ve örgütsel kararlarda belirli bir modeli izleyerek kaynakları kendine çekmeye çalışır (örneğin; hangi ürünler üretilmelidir ya da satılmalıdır?) (Michael ve Kim, 2005). Bu kuram yönünde yapılan araştırmalar, uzun zaman dilimlerini kapsayacak şekilde tasarlanmaktadır. Endüstri içinde yer alan popülasyonlar, firmaların giriş ve çıkışları, hayatta kalma oranları uzun dönemleri kapsayan zaman serileri dâhilinde incelenmektedir (Hijalager, 2009; Loree, 2008).

Örgütsel ekoloji kuramı, örgütsel değişimin adaptasyon modelini onaylamamaktadır. Ekolojik perspektif adaptasyon modeli yerine, örgütsel değişimin çevre ile ilgili olarak seçim modeline inanmaktadır. Seçim modeline göre uyumsal değişim mümkün değildir, ancak örgüt ciddi bir şekilde değişime zorlanmaktadır. Bu kuramda örgütler güçlü baskılar yoluyla şekillenir ve bu baskılar değişim esnekliğini sınırlandırmaktadır (Brouwer, 2001). Çevrenin, örgütlerin sadece kaderini etkilediği değil, aynı zamanda örgütler ve örgütsel nüfuslarda yaşanan örgütsel kurulum ve ölüm gibi değişimlerin de temel dinamiği olduğu savı, örgütsel ekoloji yaklaşımını diğer yaklaşımlardan ayıran bir farktır. Bu anlamda, örgütlerin çevreleri ile olan ilişkilerini incelerken, yöneticilerin bilinçli karar vermeleri yerine çevrenin seçiciliğine ağırlık veren bir görüş olmuştur (Koçel, 2005). Çevrenin seçiciliğinin temeli ise ayıklanma yaklaşımına dayanmaktadır. Doğal seleksiyon bağlamında ele alınan ayıklanma yaklaşımına göre örgütlerin bir kısmı tıpkı doğadaki canlılar gibi doğal bir seleksiyonla elenip yaşamını yitiriyorken, diğer bir kısmı evrim içinde gelişerek hayatlarına devam edebilmektedir (Erdil, Kalkan ve Alparlan, 2010).

Örgütler gerçekten de doğal seleksiyon yoluyla mı elenmekte ya da seçilmektedir? Çevrenin seçiciliğinden kasıt bir takım yaptırımlar gerçekleştirerek regülasyonlar ortaya koyan devlet yapısı mıdır? Yoksa doğa olayları çerçevesinde ortaya çıkan deprem, sel, yangın vb. durumlar mıdır? Ya da günümüz koşullarında devamlı değişim gösteren müşteri talepleri olabilir mi? Belki de küreselleşen dünyanın acımasız rekabet koşullarında var olma savaşı veren örgütlerin ta kendisidir. Hangi sebeple olursa olsun doğa olayları dışındaki tüm koşulları yönlendiren bir (ya da birden fazla) görünen elden bahsetmek (Chandler, 1977) bu makale için önemli referans noktalarından biridir ve buna bağlı olarak karşımıza piyasaya yön veren devlet ve ilişki içinde olduğu rekabet üstü firmalar çıkmaktadır. Devletin yapmış olduğu regülasyonlar ve genelde devletle ilişki halinde olan ve piyasayı yönlendiren rekabet üstü firmalar, küreselleşerek birbirine entegre olmuş bu sisteme yön vermektedir. Bu nokta da

akla Darwin'in doğal seçim kavramından bahsederken altını çizdiği yapay seçim kavramı gelmektedir. Doğal seçilime göre evrim süreci yavaş işleyen ve insanın arzusuna göre değil tamamen raslantısal bir şekilde güçlü gördüğü canlıları hayatta tutan, güçsüz gördüklerini ise ayıklanma yaklaşımı doğrultusunda yok eden bir süreçtir. Yapay seçimde ise insan müdahalesi ve niyetine bağlı olarak belirlenen türlere ait özelliklerin bir araya getirilmesi yoluyla farklı türler elde edilmektedir (Gregory, 2009; Sanchez, 2010). Bu bağlamda teknolojinin de katkısıyla küresel bir hale gelerek birbirine entegre olan, hem uluslararası bir anlayışı güderken hem de bulunduğu yerel piyasanın izlerini taşıyan dünya pazarları (Doku ve Asante, 2011) büyük devletlerin piyasalarda yer alan ve rekabete dâhil olan işletmeleri ile yine bizzat büyük devletler tarafından desteklenen rekabet üstü firmaların yönetimi ve denetimi altındadır. Keyman (2008) küreselleşmenin belirli bir iktidar odağına hizmet etme kaygısıyla üretildiğini belirtmektedir. Kongar (2005) küreselleşmenin siyasal, ekonomik ve kültürel unsurlardan meydana geldiğinin altını çizmektedir. Bunlardan siyasal olanı ABD'nin liderliği, ekonomik olanı uluslararası sermayenin egemenliği, kültürel olanı ise tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki varlığıdır. Liang, Ren ve Sun (2015) özellikle gelişmekte olan ülkelerde bulunan devletlere ait işletmelerin küreselleşme sayesinde olağanüstü büyümesini ve buna bağlı olarak rekabet ortamında yer alarak diğer firmalara kaynak ve finansal anlamda zarar vermesi durumunu önemli bir sorun olarak görmüşlerdir. Li, Poppo ve Zhou (2008) özel şirketlerin siyasi bağlantıları ile performansları arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Yine bir dizi ampirik kanıt, hükümet mülkiyetinin, şirket düzeyinde performansı gerçekten artırabileceğini göstermektedir (Bai, Liu, Lu, Song ve Zang, 2004; Sun ve Tong, 2003; Tian ve Estrin, 2008; Wang, Xu ve Zhu 2004).

Bu bağlamda günümüz koşullarında dünyada yer alan pazarların belirli devlet ve örgütler tarafından yönetildiğini ve buna bağlı olarak hayatına devam edecek ve yok olacak sektör ve firmaların bu kurumlar tarafından seçildiğini görmek mümkündür. Bu da bu kurumların çıkarlarıyla bağdaşacak ve bulunduğu pazarların kültürel yapılarına uygun olarak gerçekleşecek yapılanma faaliyetleriyle yapay bir seçim doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu nedenle yapay seçim kavramı örgüt dünyasına uyarlandığında insan ve kurum çıkarları ön plana çıkmakta ve buna bağlı olarak bir yönetim ve seçim durumu meydana gelmektedir. Sonuç olarak devlete ait kamu iktisadi teşekküllerinin ve onlarla işbirliği içinde olan ve buna bağlı olarak rekabet ortamında yer almayan rekabet üstü firmaların tüm pazarlar üzerindeki gücünün ve varlığının yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak bu firmaları model olarak meşruiyet yaratmak isteyen rekabet içindeki firmaların, ilk ve en önemli amacının hayatta kalmak olduğunu söylemek mümkündür. Siyasi açıdan devlete yakın olmak ya da öyle görünmek rekabet ortamındaki bu firmaların daha çok yaşamasına sebep olabilir. Ancak devletle siyasi ya da ekonomik yönden aynı düşünce yapısına sahip olmayan örgütlerin yapay seçim bağlamında yok olması

da muhtemel gözükmektedir. Bu bağlamda hayatta kalma ihtimali yüksek olan kurumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kamu iktisadi teşekkülleri,
- Devletle organik işbirliği içinde olan örgütler ve
- Bu örgütlerle işbirliği içinde olan diğer örgütler.

Bu örgütlerin dışında yer alan ve acımasız rekabet ortamında yer alan diğer örgütlerin yaşama şansları ise yukarıda ilk iki sırada bulunan örgütlere bağlıdır.

II. DURAĞANLIK YERİNE YAPISAL ESNEKLİK

Örgütsel ekolojiye göre örgütler çok sayıda durağanlık/eylemsizlik baskısına uğramaktadır ve bu baskılar onların değişim esnekliklerini sınırlandırmaktadır. Hannan ve Freeman, “The Population Ecology of Organizations” adlı makalelerinde örgütlerin çevreye adapte olma eğiliminden çok eylemsiz kalma eğiliminde olduklarını ileri sürmüşlerdir (Carol, 1984). Durağanlık kavramı, örgütü tek başına ele almaktan ziyade çevresiyle birlikte tanımlanmasını ve ele alınmasını önermektedir. Çünkü örgütlerin kendi içinden kaynaklanan ya da çevresi tarafından o örgüte yapılan eylemsizlik baskıları örgütü şekillendirmektedir (Hannan ve Freeman, 1984).

Aldrich, durağanlık etkisinin örgütün büyüklüğüne göre değiştiğini, bir örgüt ne kadar büyükse o oranda yüksek eylemsizlik baskılarına maruz kalacağını ve çevre üzerinde etkili olabileceğini söylemektedir. Perrow’un 1979 yılında yayımlanan “Complex Organizations” adlı kitabında örgütsel ekolojiye eleştiriler getirirken de benzer sonuçlara ulaştığı ve büyük örgütlerin değişen çevreye uyum sağlamaya ihtiyaç duymadıklarını, aksine onların yeni bir çevre oluşturduklarını söylediği görülmektedir. Ampirik çalışmalar sonrasında, küçük örgütlerden oluşan popülasyonların durağanlık baskılarının azlığından ötürü çevresel değişimlere daha fazla uyum gösterdikleri ancak bu popülasyonların aynı zamanda yüksek örgüt ölüm oranlarına sahip oldukları görülmüştür (Betton ve Dess, 1985).

Örgütler durağanlık nedeniyle üzerlerinde baskı hissetmekte ve bu durum onları değişime kapalı bir duruma getirmektedir. Bu değişime kapalı olma durumu örgütlerin özellikle esas özelliklerinde görülmektedir. Hannan ve Freeman (1984) örgütlerin hedefleri, yönetim şekli, temel teknolojileri ve piyasa stratejileri gibi ana özelliklerinin değiştirilmesinin zor olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü örgütler bu özellikleri değiştirmeye kalktıklarında meşruiyetlerinin ve güvenilirliklerinin ortadan kalkmasına bağlı olarak ölüm riskiyle karşı karşıya kalabileceklerdir. Bu özellikleri değiştirmek yerine ikincil özellikler olarak bilinen örgüt alt birimlerinin yapı ve sayılarında, örgüt içi hiyerarşik seviyelerin sayılarında değişikliğe gidebilirler. Bu özellikleri değiştirmek örgüt için hayati bir tehlike yaratmamaktadır. Hannan ve Freeman doğal seçilimin örgütsel yapısı

kolay değiştirilmeyen örgütleri seçtiğini ve bu durumun doğal seçilimin bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir.

Günümüz koşullarında yoğun rekabet şartları ve küreselleşen pazarlarda teknolojinin de etkisiyle müşteri ihtiyaçları sürekli gelişmekte ve değişmektedir. Bu duruma dünya ekonomisindeki dalgalanma da eklendiği zaman örgütlerin değişim ve dönüşümlere karşı daha cesur ve agresif davranması kaçınılmaz olmaktadır. Değişimlere hızlı yanıt veremeyen firmalar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Van der Weerd, 2009). Bu noktada örgütler yenilikçi bir anlayış yaratmak istiyorlarsa örgütsel yapıya odaklanmalı ve esnek bir anlayış ve yapıda örgütü yönetmelidirler (Stachova ve Stacho, 2017). Örgütlerin esnek yapıda olması değişen veya yeni durumlara cevap verme ya da uyum sağlama kabiliyetlerinin olmasıdır. Örgütlerle ilgili olarak esnek üretim ve esnek otomatik üretim, esnek bilgi sistemleri, esnek kontrol sistemleri, çalışma esnekliği, esnek yönetim stilleri gibi esnek yöntemler kullanılmaktadır (Slavik, 2000). Örgüt yönetiminin mevcut yapıların düzenlenmesi ve dönüştürülmesini kolaylaştırmak için büyük bir iç yapısal esneklik ile birlikte yeniden bir yapılandırma gerekmektedir. Günümüzün gelişen teknolojik koşullarında ön plana çıkan Yönetim Bilgi Sistemi kavramı, örgütün stratejik anlamda çevreye uyumu için oldukça önemlidir (Jorfi, Nor, Najjar ve Jorfi, 2011). Örgüt, çevrede öngörülen ani değişimlere uyum sağlamak için esnek ve hızlı olma konusunda baskı hissedebilir; bu Yönetim Bilgi Sistemi esnekliğidir, yanıt verme çabası ise rekabet avantajı yaratmak içindir. Bu nedenle Yönetim Bilgi Sistemi esnekliğinin de rekabetçi bir faktör olduğu düşünülmelidir (Furukawa, Hirobayashi ve Misawa 2014). Sonuçta örgütün iç ve dış çevresinden toplanan verilerin bilgiye dönüştürülmesi, dış çevrede herhangi bir dönüşüm ya da değişim olduğunda karar verme konusunda etkili sonuçlar verebilecektir (Lucey, 1987).

Başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin hizmet yüklerinin ciddi oranda artmasına rağmen sahip olunan hantal yapıları nedeniyle iş göremez hale gelmesi, küresel liberal konjonktürün de etkisiyle, özelleştirmenin bir çare olarak gündeme gelmesine neden olmuştur. Böylece artan hizmet talebine verimli bir şekilde yanıt verebilecek büyük sorunları çözmek için, yarı devlet-yarı özel diye tanımlanabilecek ihale, imtiyaz, sözleşme, yap-işlet-devret, şirketleşme gibi birçok alternatif hizmet sunma yöntemleri özellikle belediyeler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekilde ortaya çıkarılmış olan bu örgütler, birçok hizmeti daha kolay, etkin ve verimli bir şekilde yerine getirmişlerdir (Özdemir, 2008). Bu tip örgütler günümüz koşullarında daha etkin ve verimli olmak için değişim ve dönüşüm gösterirler ancak 1970’li yılların sonunda Perrow’un söylediği sözün de hala geçerliliğini koruyan bir tarafı bulunmaktadır: “Büyük örgütlerin değişen çevreye uyum sağlama gibi bir ihtiyaçları yoktur, aksine onlar kendileri bizzat çevredir.” Bu söz makalenin amacının daha da netleşmesi adına önemlidir. Devlet ve ona yakın tüm kurumlar çevrenin içinde değillerdir, onlar çevrenin ta kendileridir. Buna bağlı olarak

çevrede hayatta kalmaya çalışan örgütlerin teknolojiyi ve küresel gelişmeleri takip eden, planlı ve esnek olan, takım oyununu iyi oynayan ve şeffaf bir yönetim sergileyen örgütler olduğunu belirtmek gerekir (Rosen, 1996).

Heerwagen, Kelly ve Kampschroer (2016) günümüz iş dünyasının yapısı, içeriği ve sürecinden bahsetmiş ve bugünkü iş dünyasının bilişsel olarak daha karmaşık, daha takım tabanlı ve işbirlikçi, sosyal becerilere ve teknolojik yeterliliğe daha fazla bağımlı ve daha fazla zaman baskısıyla çalışılan bir ortamdan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu çevre şartlarına bağlı olarak örgütlerin daha yalın ve çevik yapılardan meydana gelmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bunun için örgütlerin değer temelli stratejilere odaklanması, rekabet gerekliliklerine uygun daha az hiyerarşik bir yapıda olması ve sürdürülebilirlik için rekabet avantajı kavramını hiç unutmadan yoluna devam etmesi önemlidir. Bu da daha önce Hannan ve Freeman tarafından reddedilen adaptasyon ve buna bağlı olarak yönetici kararlarının günümüz koşullarında tekrar önem kazandığını göstermektedir. Özellikle günümüz örgüt yöneticilerinin stratejik yönetim bağlamında dış çevre şartları ile ilgili değişimlere iç çevre şartlarını değiştirerek yanıt verme çabası günümüz rekabet ortamında hayatta kalabilmek adına oldukça önemlidir (Erdil vd., 2010).

Sonuç olarak örgütler hayatta kalabilmek için değişen çevre koşullarına karşı mutlaka birtakım stratejik hamleler yapacaklar ve hayatlarına devam etmek isteyeceklerdir (Pfeffer, 1997). Ancak bu noktada dış çevre adı verilen faktörün devlet ve genellikle onlarla işbirliği içinde olan rekabet üstü örgütler olduğunu unutmamak gerekir (Rizal ve Suhadak, 2017). Bu noktada bu işbirliklerinin dışında kalan örgütlerin devletin koymuş olduğu kurallara ve rekabet üstü firmaların şekillendirdiği piyasalara uyum sağlaması hayatta kalabilmesi için oldukça önemlidir. Günümüzün teknolojik koşulları sayesinde örgütler, devlet ve rekabet üstü örgütlerle ilgili bilgilere rahatça ulaşabilmekte, yaptıkları yatırımları gözlemleyebilmektedir. Bu bağlamda tüm bu durumları yakından takip eden ve uygulamaya çalışan örgütlerin tam tersi örgütlere göre hayatta kalma şansları daha fazla olabilmektedir. Kısacası günümüzün hızla değişen dış çevre koşullarına uyum sağlayabilen örgütler hayatta kalabilen adına diğer örgütlere oranla daha önde olabileceklerdir (Suarez ve Oliva, 2005).

III. YOĞUNLUK BAĞIMLILIĞI YERİNE REKABET ÜSTÜ ÖRGÜTLERE BAĞIMLILIK

Tüm pazarların birbirine entegre olduğu günümüz küresel piyasalarında çevrenin yapısını oluşturan ve kuralları koyan en önemli faktörler devletler ve onlarla işbirliği içinde olan örgütlerdir. Özellikle KİT'lerin rekabet ortamında yer alması, konuyla ilgili araştırmalar yapılmasına neden olmuş ve bu durum ciddi eleştirileri de beraberinde getirmiştir. KİT'lerin piyasalarda bulunmasına yönelik en büyük eleştiriler haksız rekabet nedeniyle yapılmaktadır. Bu durum piyasada bulunan diğer firmaları olumsuz yönde etkilemektedir. Devletin içinde yer aldığı bu oluşumlar her türlü teşvik ve sermayeye sahip olarak piyasalarda

yer almakta ve piyasadaki birçok kaynağı da etkin kullanmaktadır (Capobianco ve Christiansen, 2011; Sappington ve Sidak, 2003). Bu noktada piyasada yer alan örgütler hayatta kalmak için pazardaki güçlü ve büyük örgütleri taklit etme çabasıyla onlara benzemeye çalışırlar. Bunun en büyük sebebi daha önce Meyer ve Rowan'ın da (1977) makalelerinde belirttiği gibi meşruiyet nedeniyle gerçekleşmektedir. Örgütler hayatta kalmak için piyasada kendilerine uygun olan ve genellikle müşteriler tarafından kabul görmüş örgüt modellerini benimserler ve bu modelleri kendi örgütlerine uyarlamaya çalışırlar. Bu sayede örgütler ayakta kalmak ve faaliyetlerini devam ettirmek için bir yol bulmuş olurlar.

Yoğunluk bağımlılığına göre, bir örgüt topluluğunda bulunan örgüt sayısı meşrulaşmanın da etkisiyle ilk önce yavaş, sonrasında ise hızlı bir artış göstermektedir. Ancak örgüt sayısı belirli bir noktaya geldiğinde yani yoğunluk maksimuma ulaştığında yoğunluk dengeye ulaşmaya kadar örgüt ölümleri meydana gelmektedir. Yoğunluk dengeye geldiğinde ise artık sayı çok fazla değişmemektedir (Amburgey ve Rao, 1996; Hannan ve Carol, 1992). Yoğunluğun içindeki ilişkiler ağı incelendiğinde, yoğunluğun üyeleri ve başrol oyuncularını arasında meydana gelen pozitif ilişkilerin ölüm oranlarını azalttığı görülmektedir.

Sonuç olarak yoğunluğun içindeki örgütlerden hangilerinin yok olacağına ya da hangilerinin hayatına devam edeceğine yoğunluğun başrol oyuncularını yani devlet ya da ilişki içerisinde olduğu firma ile beraber oluşturduğu rekabet üstü örgütler karar vermektedir. Ayrıca bir örgütün ya da örgüt topluluğunun sayısının azalması ya da yok olması için yoğunluğunun en üst noktaya ulaşmasına da gerek yoktur. Devlet ve devletle işbirliği içinde olan örgütler herhangi bir gerekçe sunarak ya da sunmadan toplulukla ilgili yoğunluk tepe noktaya ulaşmadan verebileceği bir kararla topluluğun sayısını azaltabilir ya da yok edebilir. Örgütler özellikle devletle pozitif ilişki içinde olarak, tüm dünyada buldukları sektörlerle ilgili gelişmeleri takip ederek ve esnek bir şirket yapısı oluşturarak hayatta kalma şanslarını artırabilirler.

IV. NİŞ GENİŞLİĞİ YERİNE HEM RAKİP HEM DE ÇEVRE OLAN ÖRGÜTLER

Bir popülasyonun veya örgütün yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan kaynaklar kümesi “niş”, örgütlerin ulaşabildiği kaynaklara göre popülasyon içerisinde boyutsal olarak sahip olduğu genişlik ise “niş genişliği” olarak tanımlanmaktadır (Carroll, 1985). Niş genişliği popülasyon içerisinde bulunan örgütlerin hareket alanını etkilemektedir. Ayrıca örgütler tek bir faaliyet kolunda olabileceği gibi birden fazla faaliyet kolunda da bulunabilmekte, popülasyonun içinde bulunduğu çevre devamlı değişkenlik gösterdiğinde örgütlerin bu değişkenliğe uyum sağlama çabasından dolayı popülasyon içerisindeki davranışları da değişebilmektedir. Hannan ve Freeman (1977, 1993)

bu durumları göz önünde bulundurarak, sahip oldukları nişin büyüklüğüne göre örgütleri “genelciler” ve “özelciler” olarak iki farklı şekilde tanımlamaktadırlar.

Genelci örgütler, birden fazla sektörde ya da tek bir sektörde farklı konularda faaliyet gösteren ve buna bağlı olarak kaynakların bolluğuna ve çeşitliliğine bağımlı olan örgütlerdir. Özelci örgütler ise dar bir niş genişliğine sahip ve buna bağlı olarak kaynak çeşitliliğinin az olduğu çevrelere bağımlı olarak yaşamaktadırlar. Daha spesifik alanlarda faaliyet gösterirler ve popülasyon içerisinde alt popülasyonlar oluştururlar. Boone, Brdcheler ve Carroll (2000) genelcilerin daha çok heterojen, özelcilerin ise daha çok homojen kaynaklara yöneldiklerini belirtmektedir. Bunun sebebi, özelcilerin genelcilerden daha yerel bölgelerde faaliyet içinde olmaları, ölçek olarak daha küçük ve pazar paylarının daha az olması olarak özetlenebilir.

Örgütlerin davranışları bu çevresel durumlar içinde farklılıklar göstermektedir (Usher, 1999). Çevresel değişiklikler istikrarlı ve/veya homojen ise özelci örgütlerin yaşam şansı açısından bir üstünlüğe sahip olması beklenmektedir. İstikrarlı bir ortamda, fazla kapasitesi olmayan özelci örgütler genelci örgütlere oranla daha iyi bir performans göstermekte ve buna bağlı olarak hayatta kalma ihtimalleri daha yüksek olmaktadır. Buna karşılık çevresel değişimlerin büyük çaplı olduğu ve uzun bir zaman dilimini kapsadığı durumlarda genelci örgütlerin özelci örgütlere göre önemli bir avantajı bulunmaktadır. Çünkü genelci örgütler büyük çaplı ve zamana yayılan çevresel değişimler sırasında potansiyel olarak ulaşabilecekleri kaynakların sadece bir kısmını kaybederler. Ancak özelci örgütlerin önemli bir kısmı bu dönemlerde dar ve farklılaşmamış kaynak tabanlarını büyük ölçüde yitirirler ve kapasiteleri alternatif kaynakları kullanmaya elverişli olmadığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirler (Sargut ve Özen, 2010).

İster özelci ister genelci olsun devletler ortaklık kurmuş oldukları firmalarla beraber birçok sektörde diğer firmaların hem çevresi hem de rakibi olarak konumlanmaktadır. Bu durumda KİT’ler hangi örgüt kategorisine girerse girsin elinde bulundurduğu ayrıcalıklar ve kaynaklarla rakiplerinden çok daha avantajlıdır. Pham’a göre (2014) KİT’ler buldukları endüstrilerde ya tekel ya da baskın pozisyonda yer almaktadır. Bu durumun nedeni ise üstün beceri veya öngörü değildir; örgütün devletle olan bağlantıdır. OECD verilerine göre dünyanın en büyük firmalarının % 22’si etkin bir şekilde devlet kontrolünde yer almaktadır ve bu on yılların en yüksek oranı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örgütler küresel pazarın öne çıkan bir özelliği olarak görülmektedir ve bu pazarlarda daha güçlü bir şekilde yer alma ihtimalleri de muhtemel gözükmektedir (OECD, 2016).

Türkiye’de yer alan KİT’ler ise petrolden, gıdaya tarımdan, madene bankadan iletişime birçok alanda faaliyet göstermekte ve genel olarak sektöründe önde yer alan firmalardan oluşmaktadır (TKİB, 2015). Örgütsel ekoloji bağlamında KİT’lerin genelci işletmeler olduğunu söylemek mümkün

gözükmektedir. Ancak diğer genелci örgütler gibi çevrenin istikrarlı ya da değişken olması onları etkilememektedir. Çünkü bu örgütler aynı zamanda kanun koyucu olan devletin içinde yer aldığı örgütler olarak çevreyi de temsil etmektedir. Bu noktada makale bağlamında KİT'lerin rakip rolünderken bile genелci ya da özelci örgüt olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Küreselleşmenin ve sınırların ortadan kalkmasının da etkisiyle daha da güçlenen bu örgütler hem rakip hem de çevre olarak oyunun kurallarına zarar vermektedir.

V. KAYNAK BÖLÜNMESİ YERİNE GÖRÜNEN BİR ÇİFT ELİN GÜCÜ

Örgüt topluluklarında belli bir süre içinde meydana gelen yoğunlaşma, rekabetin artmasına da neden olmaktadır. Bu sebeple ölen genелci örgütlerin farklılaşmış kaynak tabanlarının tamamı ayakta kalan genелci örgütler ve özelci örgütler tarafından ele geçirilmektedir. Bu noktada genелci örgütler kaynak kümesinin merkezini ele geçirmek amacıyla birbirleriyle ölçek ekonomisi temelli bir rekabet içine girerler. Merkezin uzağına dağılmış olan kaynaklar ise özelci örgütler tarafından ele geçirilmektedir (Sargut ve Özen, 2010).

Hannan ve Carroll'a göre (1995) genелci örgütler ölçek olarak büyüdükçe pazarda bulunan kaynakları daha fazla tüketmeye ve pazarın merkezinde yer almaya başlayacaklardır. Bu da özelci örgütler açısından dezavantajlı bir durum olarak ortaya çıkacaktır. Merkeze doğru kayma başladıkça, özelci örgütlerin yaşamlarını devam ettirmelerine yönelik stratejileri kendi açılarından önem kazanacaktır. Üretilen mal ya da hizmetin fiyatını düşürme, reklam faaliyetlerine ağırlık verme vb. gibi farklı stratejiler özelci örgütlerce uygulanmaya başlayacaktır. Stratejilerin uygulanması bu örgütlere fayda sağladığında popülasyon içerisindeki yaşam olasılığı yükselecek, sağlamadığında ise kapanma, popülasyondan çıkma, bir başka örgüt tarafından yutulma veya birleşme olasılıkları yükselecektir.

Daha önce makalede bahsedildiği üzere hem kanun koyucu hem de rakip olarak karşımıza çıkan KİT'ler buldukları sektörde en üst düzey kaynaklardan ve imtiyazlardan yararlanmaktadır. Bu bağlamda bir genel örgütün ölümünde ondan arta kalan kaynaklar çevrenin yani KİT'lerin isteğı doğrultusunda dağılacaktır. Devlet, faaliyet içinde olduğu örgütler ve piyasadaki diğer örgütler için ekonominin olumlu yönde seyretmesi, toplumsal refah ve adil rekabet koşulları için kaynakların en etkin şekilde dağıtılmasını istemelidir. Ancak küreselleşen dünya ekonomisine bakıldığında ve KİT'lerden bazılarının en büyük firmalarla ilgili yayınlanan listelere girdiğı görüldüğünde durumun pek de bu şekilde ilerlemediğı görülmektedir. Bu bağlamda devletin düzenleyici olarak piyasalarda yer alan tüm firmalara eşit mesafede olması ve adil davranması en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Görünen el, hem rakip hem de çevre olarak görünen bir çift ele dönüşmüş ve piyasalarda rakipsiz bir konuma ulaşmıştır.

VI. YAŞ BAĞIMLILIĞI YERİNE YAŞI OLMAYAN ÖRGÜTLER

Örgütsel ekolojiye göre örgütün yaşı ile hayatta kalma durumu arasındaki ilişki incelenmiş ve bir dizi örüntü bulunmuştur. Bunlardan ilki yenilik sorumluluğudur. Buna göre örgüt doğduğunda başarısızlık riski yüksek seviyededir ancak örgüt yaşlandıkça bu risk azalmaktadır. Örgütün ilk yıllarında başarısızlık riskinin yüksek olmasının nedeni ise yeni sosyal kuralları öğrenme ve yeniliklere uyum konusunda daha yüksek bir hata oranına sahip olmasıdır (Baum ve Amburgey, 2000). Ancak genç örgütlerin yaşlı örgütlere oranla daha fazla risk alabildikleri, uyum ve esnekliklerinin daha iyi olduğu da ileri sürülmektedir (Lin ve Chen, 2007).

Örgütlerle ilgili diğer bir durum ergenlik sorumluluğudur. Örgütün elindeki kaynakların desteğiyle ilk zamanlarında ölüm riski düşük olmaktadır. Ancak kaynaklar azalmaya başladıkça ölüm riski de artmaktadır. Bu dönemde örgüt ne yeni olduğu zamanki konuma ne de yetişkinler gibi kendi kendine yeterli olabilme olgunluğuna erişebilmektedir. Örgüt bu dönemdeki mücadeleden galip çıkabilirse ölüm ihtimali gitgide azalacaktır (Bruderl ve Schussler, 1990).

Örgütlerin yaşadığı son evre ise yaşlanma sorumluluğudur. Örgüt yaşlandıkça örgüt içinde güven tesis edilecek, alışılmış uygulamalar daha iyi öğrenilmiş olacak, çalışanlar faaliyetlerle ilgili bilgi ve becerilerini geliştireceklerdir. Ayrıca örgüt çevresindeki diğer örgütlerle olumlu ilişkiler kuracak ve güç merkezlerinin bir parçası haline gelecektir. Başka bir deyişle meşruiyet elde edecektir. Diğer taraftan yaşlılıkla beraber örgütün çevreyle olan uyumu azalmaya başlayabilir, durağanlık durumundan dolayı örgüt çevreye hızlı yanıt veremeyecek duruma da gelebilir. Bu durum örgütün kurduğu ilişkiler ağına ve çevre faktörlerine bağlıdır (Hannan ve Freeman, 1984).

Örgütsel ekoloji, hayatta kalma oranları üzerinde durmaktadır. Örgütsel ölümlerin yaşa bağlı olduğu belirtilirken, örgütsel ölümün herhangi bir yaşta veya zamanda meydana gelebileceğini, çevreden gelen şokların ve içsel süreçlerdeki yetersizliklerin de ölümlere neden olacağı ileri sürülmektedir. Genç örgütler, yaşlı örgütlere göre daha fazla risk altındadır (Michael ve Kim, 2005).

Örgütsel ekoloji, örgütlerin tıpkı insanlar gibi birtakım yaşam evrelerinden geçtiğini belirtmektedir. Bu konu ile ilgili eleştiriler bundan sonraki eleştirilerin yer aldığı bölümde daha detaylı incelenecektir. Makalede değinilen devlet ve devletin işbirliği içinde yer aldığı rekabet üstü örgütler, yeni ya da uzun yıllar önce kurulmuş dahi olsa tarafımdan yaşı olmayan örgütler olarak isimlendirilmektedir. Genellikle popülasyon içinde yeni kurulan örgütlerin yenilik sorumluluğu ile ilgili problemler çevreyi tanımamaktan ve kaynak sıkıntısı çekmesinden dolayı yaşanmaktadır. Ancak devlet faktörünün devreye girdiği KİT'ler ne çevreyi tanıma ne de kaynak konusunda herhangi bir sıkıntı

çekmemektedir. Bu bağlamda bu örgütler yeni kurulmuş bile olsa rakiplerine göre ciddi avantajlara sahip olarak sahadaki yerlerini almaktadır.

Diğer taraftan bu örgütlere yaşı olmayan örgütler tanımı yapılmasının bir diğer sebebi bazılarının çok eski tarihlere dayanarak günümüze kadar gelmesinden dolayıdır. Örneğin; Osmanlı döneminde KİT sayılabilecek ilk kuruluş olan “Top Asitanesi” ordu ve sarayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere onbeşinci yüzyılda kurulmuştur. Zamanla bünyesi ve ismi değişen bu kurum, bugünkü “Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu” olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Yine Türkiye’deki ilk devlet bankası olma özelliği taşıyan “Ziraat Bankası”, 1863 yılında tarımı kredilendirmek amacıyla kurulan “Memleket Sandıklarının” 1888’de banka haline dönüştürülmesi ve 1937 yılında da bugünkü halini almasıyla günümüze kadar gelmiştir (YDK, 2010). Diğer ülkelere bakıldığında da özellikle II. Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasındaki pek çok hükümet su, petrol, gaz, elektrik, telekomünikasyon, denizcilik ve daha pek çok alanda şirkete sahipti. Devlet kapitalizminin bir modeli olarak karşımıza çıkan bu örgütler devlet tarafından kontrol edilip yönetilmektedir (Musacchio ve Lazzarini, 2014). Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle bu örgütlerin arasından dev uluslararası örgütler çıkmıştır.

Bu bilgiler ışığında KİT’lerin bir kısmının ya da tamamının ülke içinde tüm karar alma yetkisini elinde bulunduran hükümetlerin elinde olması, onların yaşı olmayan örgütler olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Ayrıca makalede rekabet üstü örgütler olarak da isimlendirilen bu örgütler, herhangi bir sektörde herhangi bir kararlar örgütleri denetimi altında tutabilmektedir. Piyasada yer alan örgütler için hem çevre hem de rakip olan bu bir çift görünen el, kendi pazarındaki hâkimiyetini ve diğer pazarlardaki çift ellerle buluşarak küreselleşen dünya pazarındaki konumunu ve gücünü gün geçtikçe artırmaktadır.

VII. GÜNÜMÜZ DÜNYASININ KÜRESEL GÜCÜ: KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİ

KİT’ler, dünyanın dört bir yanındaki yatırımların yüzde 20’sini ve yurtiçi üretimin yüzde 40’ını oluşturmaktadır. Kamu hizmetleri, finans ve doğal kaynaklar gibi kilit sektörlerde yer alan bu örgütler dünyanın en büyük şirketleri, yatırımcıları ve sermaye piyasası oyuncuları içinde yer almaktadır (IFC, 2018). Özellikle dünyanın en büyük enerji üreten firmaları KİT’lere iyi bir örnek olarak verilebilir. Yine dünyanın en büyük petrol şirketlerinin çoğu devlet kontrolü çerçevesinde genel olarak Orta Doğu bölgesinde faaliyet göstermektedir. Devlete ait olan ya da devletin ortaklığının bulunduğu diğer dev petrol şirketleri ise Latin Amerika, Afrika, Rusya ve Çin’de yer almaktadır (Carpenter, 2018). Ayrıca dünyaca bilinen KİT’lerden ipotek şirketi olarak karşımıza çıkan Freddie Mac ve Fannie Mae, ABD’nin ve dünyanın en bilinen şirketlerindedir. Daha önce Kongar’ın belirttiği gibi küreselleşmenin siyasal lideri olarak karşımıza çıkan ABD, bu örgüt tiplerinin de oldukça fazla olduğu ülkelerin başında

gelmektedir. Onu Çin, Güney Afrika ve Yeni Zelanda takip etmektedir (Kenton, 2019).

Fortune Global 500 listesinde yer alan verilere bakıldığında da Çin'e ait 98 şirketin 12'sinin tamamının, 64'ünün ise ortaklık yoluyla devlete ait işletmeler olduğu görülmektedir. Bunların arasında merkezi yönetimi ve CEO'ları atayan, büyük yatırımlar hakkında karar veren "State-Owned Assets Supervision and Administration Commission of the ruling State Council" (SASAC)'in kontrol ettiği devasa işletmeler bulunmaktadır. Bu işletmeler hükümetin en büyük güçleri olarak gün geçtikçe büyümekte ve devlet desteği sayesinde rekabetten izole bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir (Cendrowski, 2014). Bu noktada bu makalenin rekabet üstü örgütler olarak ortaya koyduğu tanım Cendrowski'nin (2014) rekabetten izole tanımıyla örtüşmektedir.

National Resource Governance Institute (2019) verilerine göre bulunduğu sektörün yönetiminde etkili rol oynayan KİT'ler özellikle Azerbaycan, Irak ve Yemen gibi ülkelerde devlet gelirinin üçte ikisinden fazlasını karşılamaktadır. Yine madencilik sektöründe Şili'de yer alan Codelco, dünyadaki en büyük bakır üreticisidir. Botswana'nın kısmen devlete ait olan Debswana adlı elmas üreticisi şirketi sektöre liderlik etmektedir. Fas'ın OCP adlı fosfat üreticisi de alanında dünyanın en büyüğüdür. Angola ve Nijerya gibi ülkelerde bu kurumlar lisanslama ve üretimden gelir tahsilatına kadar tüm sektörlerde yayılmış halde yer almaktadırlar. Vietnam'ın en büyük 10 şirketinin sekizi bu tip örgütlerden oluşmaktadır. Bolivya, İran, Nijerya ve Venezüella şehirlerinde yer alan KİT'ler sübvansede edilmiş petrol ve doğalgaz satışı gerçekleştirmekte ancak mali faaliyetlerle ilgili olarak hiçbir bilgi açıklamamaktadırlar. Kısaca eşsiz kurumsal statüleri ve yüksek yetki düzeyleri sayesinde rekabet ortamının üzerinde yer alan bu örgütler, şeffaflık ve hesap verebilirlik söz konusu olduğunda faaliyetleri ve mali durumları ile ilgili kapsamlı raporlar sunmamaktadırlar.

Bu noktada devlet ve rekabet üstü örgütlerin özellikle kilit sektörlerde faaliyet göstermelerinin en temel nedeni, bu sektörlerin birçok sektörle olan organik bağı ve yüksek getiri oranlarına sahip olmasıdır. Bu örgütlerin dışında yer alan örgütlerin hayatta kalması ve büyümesi ise değişen çevresel şartlara iyi uyum sağlayacak esnek bir yapıda olmakla beraber devlet ve rekabet üstü örgütlerin verecekleri kararlara bağlıdır. Başka bir deyişle örgütler dış çevrenin en temel aktörü olan devlet ve ilişki içinde olduğu örgütlerden etkilenirler ancak dış çevre değişikliklerine içyapı değişiklikleri ile adapte olmaya çalışarak şanslarını arttırabilirler.

VIII. ÖRGÜTSEL EKOLOJİ KURAMI İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLER

Örgütsel ekoloji, hakkında en çok yayın yapılan örgüt kuramlarından biridir. Kuramın alt kuramları ve örgütlere olan bakış açısı akademisyenler

tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Ayrıca akademisyenler tarafından en çok eleştirilen kuramlardan biri olarak hakkında çok fazla tartışma gerçekleştirilmiştir. Literatürde örgütsel ekoloji ile ilgili yapılan eleştirileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Örgütsel ekoloji ile ilgili ilk eleştiriler, güçlü örgütlerin ihmal edildiğine dair gerçekleştirilmiştir (Amburgey ve Rao, 1996). Ancak kuramcılar ölüm oranlarına bağımlılığı popülasyonların büyüklük temelli bölümlerini boyutlandırarak güçlü kuruluşların kaderini modelledikleri için eleştiriler karşılanmıştır (Amburgey, Dacin ve Kelly, 1994; Carroll, 1984; Wholey, Christianson ve Sanchez, 1992).

Kurama yönelik en önemli eleştirilerin başında ekolojik yaklaşımın örgütsel değişim ve uyumu yeterince dikkate almadığına yönelik olanıdır (Astley ve Van de Ven, 1983; Young, 1988). Bu eleştiriler örgütlerin değişiminde uyum ve seçim süreçlerinin etkisi ve yerine ilişkin tartışmalara neden olmuştur. Ayrıca örgütsel ekolojinin seçilimi belirleyici bir süreç olarak öne çıkaran belirlenimci bir yaklaşım olup yönetim üyelerini ve özgür iradeyi yok saydığıyla ilgilidir (Astley ve Van de Ven, 1983). Baum'da (1996) aynı duruma vurgu yaparak örgüt ve çevre arasındaki etkileşimde örgüt yöneticilerinin algılarının derecesinin farklı olabileceğini vurgulayarak bireyin yeterince ele alınmadığını savunmuştur.

Young (1988), örgütsel ekolojinin temel argümanlarını sorgulamıştır. Buna göre iki ya da daha fazla örgüt birleştiği zaman hangisinin ölü hangisinin canlı kabul edileceğini tayin etmek zor olmaktadır. Bir örgüt, başarısız bir örgütü satın alarak birleşebileceği gibi başarılı örgütler de birleşerek yeni bir örgüt olarak ortaya çıkabilmektedir. Örgütsel ekoloji kuramında örgüt ile çevre arasındaki ilişkilere önemli derecede vurgu yapılması ve örgütlerin yaşamlarına ait sebep sonuç ilişkilerinin çevreye indirgenmesi kuramın eleştirilen yanı olmaktadır. Reydon ve Scholz (2009), örgütsel ekolojinin doğal seleksiyon yoluyla gerçekleşen seçiliminin evrime dayandırılmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü örgüt popülasyonları, evrimsel süreçler için gereken özelliklere sahip değildir. Bu da, örgütsel ekolojinin Darwinian bir araştırma programı olmadığını ve örgütsel çeşitliliği açıklayamadığını bizlere göstermektedir.

Bu araştırmaya göre ise örgütsel ekolojinin temelini doğal seleksiyona dayandırılması günümüz koşullarında çok anlamlı değildir. Çünkü çevre olarak karşımıza çıkan ve siyasette ve ekonomide kendi çıkarları doğrultusunda faaliyet gösteren KİT'ler bir takım kararlarla dünya üzerindeki kilit sektörlerde ciddi rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu durumun bilinçli bir seçiciliğe dayandığını ve yapay seçim yaklaşımının yapısına daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere örgüt içi yönetici ve çalışanlarının farklı algı derecelerine sahip olması ve örgütü bu doğrultuda yönetmesi örgüte çevre ile ilgili hem avantaj hem de dezavantajlar getirebilmektedir. Devletle ya da devletle ilişkisi olan örgütlerle ilişkiler kurmak

ve bu durumu geliştirmek de örgütün hayatta kalmasına yardımcı olabilecektir. Bununla beraber piyasa koşullarının ve ekonominin küresel anlamda hızlı değişimlere uğradığı günümüzde bu değişimlere uyum sağlayabilecek aksiyonları alabilen örgütlerin de rakiplerine oranla daha fazla şansının olduğunu da unutmamak gerekir. Son olarak örgütlerin yaşayan birer organizmaya, departmanlarının da birer organa benzetilmesi oldukça anlamlı bir metafordur. Ancak diğer taraftan örgütlerin, buldukları popülasyonlarının doğası gereği canlı ya da ölü olarak adlandırılması muğlak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Örgütsel ekoloji, örgüt ile çevre ilişkisine bağlı olarak örgütsel değişimi açıklamada uyum yaklaşımından farklı olarak evrimsel süreçleri temel alarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda kuramın savunulduğu dönem içerisinde örgüt ile çevre uyumuna farklı bir bakış açısı getirerek önemli bir boşluğu doldurduğunu söylemek gerekir. Ancak örgütsel ekolojinin ortaya çıktığı dönem ile günümüzün siyasi, ekonomik ve teknolojik durumları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Küresel pazarlarda yer alan örgütler arasındaki acımasız rekabet şartları, teknolojinin de hemen her sektörde hızlı bir şekilde gelişmesiyle örgütlerin her zaman öğrenen, değişen ve gelişen yani esnek örgütler olmasını zorunlu bir hale getirmektedir. Bu dışsal çevre baskıları, örgütsel ekolojinin çıkış noktalarından biri olan ve 1970-1980’li yıllarda yüksek düzeyde anlam ifade eden durağanlık kavramını anlamsız kılmaktadır. Ayrıca örgütlerin içinde yer alan teknoloji ve inovasyon odaklı yeni nesil yöneticiler, buldukları popülasyonda vermiş oldukları kararlarla ve kurmuş oldukları ilişkilerle buldukları örgütlerin hayatta kalmasında rol oynayabilmektedir. Bu bağlamda örgütsel ekolojinin reddettiği adaptasyon kavramı günümüzde önemli bir şekilde ön planda yer almaktadır.

Örgütü etkileyen dış çevre etmenlerinin başında rakipler, müşteriler, teknolojik çevre, genel ekonomik çevre, devlet vb. aktörler gelmektedir. Ancak bu mekanizmanın içinde yer alan rekabet üstü örgütler tüm bu çevreyi kapsayan büyük bir unsur olarak küresel pazarlardaki yerini almaktadır. Literatürde ciddi anlamda eleştirilere maruz kalan KİT’ler piyasada yer alan acımasız rekabet şartlarını diğer örgütler için daha da acımasız bir noktaya taşımaktadır. Yüksek düzeyde sermayeye ve önemli ayrıcalıklara sahip olan bu örgütler ya tamamen devlete aittir, ya da devlet ile ilişki halinde bulunan bir örgüt tarafından yönetilmektedir. Bu durum piyasalarda haksız rekabet ortamını körüklediği gibi kaynak dağılımından, teknolojik faydaya, vergi indirimlerinden daha birçok ayrıcalıklara kadar KİT’lere avantaj sağlamaktadır.

Örgütsel ekolojinin çıkış noktası kabul edilen doğal seçim, çevrenin seçilimi ile ayakta kalan örgütleri açıklamaktadır. Ancak çevre bir takım kararlar

verebiliyorsa ve bunun içerisinde insan faktörü yer alıyorsa bu durum insanın doğası gereği bir takım çıkar ilişkilerini de beraberinde getirmektedir. Günümüzde KİT'lerin büyük firmaların yer aldığı listelerde başlarda olduğu, ciddi anlamda kazançlar elde ettiği ve kilit sektörlerde hâkimiyet kurduğu ve bunu küreselleşme yoluyla daha güçlendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda günümüz dünyasında oluşturulan bu sistemin doğal seçim kavramından daha çok yapay seçim kavramına daha uygun bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. İnsan faktörünün adil olmayan adalet ve rekabet duygusu bu ve benzer seçimlerde belirli çıkarlar doğrultusunda hareket etmektedir. Habermas'ın da (2005) belirttiği gibi burjuva artık siyasi erki etkileyen bir güç olmaktan çıkıp doğrudan siyasi erk konumundadır ve devlet gücü artık burjuva tarafından kullanılmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda devletin kendisi ve içinde yer aldığı kazanç dayalı bu örgüt yapıları, buldukları piyasada hem devlet hem de rakip formunda bir çift görünen el olarak yer almaktadır.

KİT'ler sermaye ve ayrıcalıklarına bağlı olarak hangi tarihte kurulursa kurulsun diğer örgütler gibi sıkıntılarla da karşılaşmamaktadır. Bunun en temel sebebi örgütsel yapılarındaki devlet gücüdür. Normal şartlarda piyasada yeni yer alan bir örgüt acemilik ve sermaye sıkıntısı çekerken rekabet üstü örgütler bu tür sıkıntılar çekmemektedirler. Yaşı genç ya da yaşlı olsun bu örgütler belirtilen nedenlerden dolayı bu makalede *yaşı olmayan örgütler olarak da anılmaktadır*.

Normal şartlarda KİT'ler ekonomik kalkınmayı sağlamak, özel sektörün girmedeği işleri yapmak, ekonomiye yön vermek, özel sektöre öncülük etmek ve gelir dağılımını düzenlemek için kurulmaktadır. Burada önemli nokta bu kuruluşlarda yer alan kişilerin herhangi bir kişisel çıkar gözetmeden ülke çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve piyasaları düzenlemesidir. Ancak günümüzde oranı gittikçe artan bir şekilde bu kurumların piyasalarda dengesizlik ve haksız rekabet oluşturdukları görülmektedir. Ayrıca bu örgütlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik söz konusu olduğunda faaliyetleri ve mali durumları ile ilgili kapsamlı raporlar sunmaması da oldukça manidardır. Bu bağlamda bu kuruluşların en kısa zamanda piyasayı dengeye kavuşturması ve değişen ekonomik ve teknolojik koşullarda bağlı bulunduğu pazarlardaki örgütlerin önünü açacak reformları harekete geçirmesi önerilmektedir. Ayrıca faaliyetleri ile ilgili kamuoyunu bilgilendirecek kapsamlı raporlar sunması da etik açıdan oldukça önemli ve gereklidir. Piyasada bulunan diğer örgütlerin ise hızlı değişen ve gelişen bu küresel pazarlarda hayatta kalabilmek adına esnek bir yapıda olmaları ve değişimlere ayak uydurmaları son derece önemlidir. Bu örgütlerin birer öğrenen örgüt olarak piyasadaki gelişmeleri takip etmeleri ve buna bağlı olarak stratejiler geliştirmeleri günümüz koşullarında bir zorunluluk haline almaktadır.

Bu makalede örgütsel ekoloji kuramı, günün koşulları doğrultusunda devlet ve işbirliği içinde olduğu örgütler perspektifinden tekrar yorumlanmıştır. Böylece bu kurama günümüz koşullarına bağlı olarak alternatif bir bakış açısı

ortaya konmak istenmiştir. Bu bağlamda günün ekonomik piyasa koşullarında KİT'lerin inanılmaz bir güç olduğunu ve küreselleşmenin de etkisiyle bu güçlerini artırdığı görülmektedir. Bu durum piyasadaki diğer örgütleri teşvik etmek ve düzenlemek yerine onlara zarar vermektedir. Yapılması gereken ekonomik koşullarda dengeyi sağlamak ve bunun için gerekli regülasyonları oluşturmaktır. Böylece küresel pazarlar sadece belirli bir kesimin değil tüm kesimlerin kalkınması için önemli bir araç haline gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Amburgey, T. L., Dacin, T., & Kelly, D. (1994). Disruptive selection and population segmentation: Interpopulation competition as a segregating process. *Evolutionary dynamics of organizations*, 240, 245.
- Amburgey, T. L., & Rao, H. (1996). Organizational ecology: Past, present, and future directions. *Academy of management journal*, 39(5), 1265-1286.
- Amirkabiri, A., Eyvazi, M., Mirzaie, M. H., & Kheirkhah, M. (2016). The study of population ecology approach to organization. *Turkish Online Journal Of Design Art And Communication*, 6, 2076-2079.
- Astley, W. G., & Van de Ven, A. H. (1983). Central perspectives and debates in organization theory. *Administrative science quarterly*, 245-273.
- Bai, C. E., Liu, Q., Lu, J., Song, F. M., & Zhang, J. (2004). Corporate governance and market valuation in China. *Journal of comparative economics*, 32(4), 599-616.
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (YDK). (2010). Genel Rapor 2007 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Diğer Kuruluşlar İştirakler, Ankara.
- Baum, J.A. (1996). Organizational ecology. S. Clegg, C. Hardy ve W Nord (eds) *Handbook of Organization Studies*, London: Sage, 77-114.
- Baum, J.A. ve Amburgey, T.L. (2000). Organizational Ecology. In J. A. C. Baum (Ed.), *The Blackwell Companion to Organizations*, Oxford: Blackwell, 304-326.
- Baum, J. A., & Singh, J. V. (Eds.). (1994). *Evolutionary dynamics of organizations*. Oxford University Press.
- Betton, J., & Dess, G. G. (1985). The application of population ecology models to the study of organizations. *Academy of Management Review*, 10(4), 750-757.
- Boone, C., Brdcheler, V., & Carroll, G. R. (2000). Custom service: Application and tests of resource-partitioning theory among Dutch auditing firms from 1896 to 1992. *Organization Studies*, 21(2), 355-381.

- Brouwer, A. E. (2001). Organizational Ecology and Industrial Organization; Old Firms in the Netherlands.
- Bruderl, J., & Schussler, R. (1990). Organizational mortality: The liabilities of newness and adolescence. *Administrative Science Quarterly*, 530-547.
- Capobianco, A., & Christiansen, H. (2011). Competitive Neutrality and State-Owned Enterprises. OECD Corporate Governance Working Papers, No.1, (www.oecd.org/daf/corporateaffairs/wp)
- Carroll, G. R. (1985). Concentration and specialization: Dynamics of niche width in populations of organizations. *American journal of sociology*, 90(6), 1262-1283.
- Carpenter, W. (2018). The World's Biggest State-Owned Oil Companies. <https://www.investopedia.com/articles/investing/121715/worlds-biggest-state-owned-oil-companies.asp>
- Carroll, G. R. (1984). Organizational Ecology, *Annual Review of Sociology*, 10, 719
- Cendrowski, S. (2014). China's Global 500 companies are bigger than ever—and mostly state-owned. (<http://fortune.com/2015/07/22/china-global-500-government-owned/>)
- Chandler, A. D. (1977). The visible hand: The managerial revolution in American business. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Erdil, O., Kalkan, A., & Alparslan, A. M. (2011). Örgütsel ekoloji kuramından stratejik yönetim anlayışına. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 17-31.
- Furukawa, M., Hirobayashi, S., & Misawa, T. (2014). A study on the "flexibility" of information systems (part 3): MIS flexibility planning scheme for IT/Business strategy alignment. *International Journal of Business and Management*, 9(6), 88.
- Habermas, J. (2005). Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, (Çev: T. Bora ve M. Sancar), *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Hannan, M. T., & Carroll, G. R. (1992). *Dynamics of organizational populations: Density, legitimation, and competition*. Oxford University Press.
- Hannan, M. T., & Carroll, G. R. (1995). An introduction to organizational ecology. *Organizations in industry: Strategy, structure and selection*, 17-31.
- Hannan, M. T., & Freeman, J. (1977). The population ecology of organizations. *American journal of sociology*, 82(5), 929-964.

- Hannan, M. T., Freeman, J. (1984). Structural Inertia and Organizational Change, *American Sociological Review*, 49, 149-164
- Hannan, M. T., & Freeman, J. (1993). *Organizational ecology*. Harvard University Press.
- Heerwagen, J., Kelly, K., & Kampschroer, K. (2010). The changing nature of organizations, work, and workplace. *Whole Building Design Guide*, < www.wbdg.org/design/chngorgwork.php.
- Hjalager, A. M. (2000). Organisational ecology in the Danish restaurant sector. *Tourism Management*, 21(3), 271-280.
- IFC. (2018). State-Owned Enterprises. (https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+cg/topics/state-owned+enterprises).
- Jorfi, S., Nor, K. M., Najjar, L., & Jorfi, H. (2011). The impact of IT flexibility on strategic alignment (with focus on export). *International Journal of Business and Management*, 6(8), 264.
- Kenton, W. (2019). State-Owned Enterprise. (<https://www.investopedia.com/terms/s/soe.asp>)
- Keyman, E. Fuat (2000), "Globalleşme söylemleri ve kimlik talepleri: 'Türban sorununu' anlamak", E. Fuat Keyman ve A. Y. Sarıbay (der.), *Global yerel eksende Türkiye*, İstanbul: Alfa Yayınevi, 17-38.
- Kongar, Emre (2005). *Küresel terör ve Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koçel, T. (2005). *İşletme Yöneticiliği*, 10. Bs., İstanbul: Arıkan.
- Leblebici, D. N. (2004). Örgüt-çevre ilişkisinde yeni perspektif arayışı: Dinamik örgütsel çevre ve örgütsel doku. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 285-307.
- Li, J. J., Poppo, L., & Zhou, K. Z. (2008). Do managerial ties in China always produce value? Competition, uncertainty, and domestic vs. foreign firms. *Strategic Management Journal*, 29(4), 383-400.
- Liang, H., Ren, B., & Sun, S. L. (2015). An anatomy of state control in the globalization of state-owned enterprises. *Journal of International Business Studies*, 46(2), 223-240.
- Loree, D. (2008). Density-dependent strategic action: Outcomes of structural market commitment in the global integrated circuit industry. *Journal of Engineering and Technology Management*, 25(1-2), 23-57.
- Lucey, T. (2004). *Management information systems*. Cengage Learning EMEA.
- McKelvey, B., & Aldrich, H. (1983). Populations, natural selection, and applied organizational science. *Administrative Science Quarterly*, 28(1), 101-128.

- Michael, S. C., & Kim, S. M. (2005). The organizational ecology of retailing: a historical perspective. *Journal of Retailing*, 81(2), 113-123.
- Musacchio, A., & Lazzarini, S. G. (2014, April). State-owned enterprises in Brazil: History and lessons. In *Workshop on State-Owned Enterprises in the Development Process. Paris: OECD, April* (Vol. 4).
- Natural Resource Governance Institute. (2019, Mayıs 15). State-owned companies. Erişim adresi <https://resourcegovernance.org/resource-governance-index/report/state-owned-companies>
- Özdemir, G. (2008). Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, 71, 41-74.
- Pfeffer, J. (1997). *New directions for organization theory: Problems and prospects*. Oxford University Press on Demand.
- Pham, A. (2014). State-owned Enterprises & Competitive Neutrality Principle in Vietnam. In *Economic Competition Regime: Raising Issues and Lessons from Germany*, 97-114.
- Reydon, T. A., & Scholz, M. (2009). Why organizational ecology is not a Darwinian research program. *Philosophy of the Social Sciences*, 39(3), 408-439.
- Rizal, O., & Suhadak, M. M. K. (2017). Analysis of the influence of external and internal environmental factors on business performance: A study on micro small and medium enterprises (msmes) of food and beverage. *RJOAS*, 6(66), 47-56.
- Rosen, Robert H. (1996), *Leading People: Transforming Business from the Inside Out*, Viking, New York.
- Sappington, D. E., & Sidak, J. G. (2003). Competition law for state-owned enterprises. *Antitrust LJ*, 71, 479.
- Sargut, S., & Özen, Ş. (2010). *Örgüt Kuramları* (Ankara: İmge Kitabevi).
- Singh, J. V., & Lumsden, C. J. (1990). Theory and research in organizational ecology. *Annual review of sociology*, 16(1), 161-195.
- Stachova, K., & Stacho, Z. (2017). Level of focus of organizations operating in Slovakia on flexible organizational structure. *International Review of Management and Marketing*, 7(1).
- State-owned enterprises as global competitors (2019, 23 Mayıs). Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/state-owned-enterprises-as-global-competitors_9789264262096-en
- Suarez, F. F., & Oliva, R. (2005). Environmental change and organizational transformation. *Industrial and Corporate Change*, 14(6), 1017-1041. Sun,

- Q., & Tong, W. H. (2003). China share issue privatization: the extent of its success. *Journal of financial economics*, 70(2), 183-222.
- Tian, L., & Estrin, S. (2008). Retained state shareholding in Chinese PLCs: does government ownership always reduce corporate value?. *Journal of Comparative Economics*, 36(1), 74-89.
- Türk Kamu İşletmeleri Birliği. (2019, Mayıs 23). Türkiye ve dünyada kamu işletmeleri. Erişim adresi <http://www.tkib.gov.tr/wp-content/uploads/T%C3%9CRK%C4%B0YE-VE-D%C3%9CNYADA-KAMU-%C4%B0%C5%9ELETMELER%C4%B0.compressed.pdf>
- Usher, J. M. (1999). Specialists, generalists, and polymorphs: spatial advantages of multiunit organization in a single industry. *Academy of Management Review*, 24(1), 143-150.
- Van der Weerdt, N. N. (2009). *Organizational flexibility for hypercompetitive markets* (No. EPS-2009-173-STR).
- Wang, X., Xu, L. C., & Zhu, T. (2004). State-owned enterprises going public The case of China. *Economics of transition*, 12(3), 467-487.
- Wholey, D. R., Christianson, J. B., & Sanchez, S. M. (1992). Organization size and failure among health maintenance organizations. *American Sociological Review*, 829-842.
- Yeh-Yun Lin, C., & Yi-Ching Chen, M. (2007). Does innovation lead to performance? An empirical study of SMEs in Taiwan. *Management Research News*, 30(2), 115-132.
- Young, R. C. (1988). Is population ecology a useful paradigm for the study of organizations?. *American Journal of Sociology*, 94(1), 1-24.